

БІБЛІОГРАФІЯ

МІШЕЛЬ МОНТЕНЬ. ПРОБИ. В 3-х т. –
К.: “Дух і літера”, 2005 – 2007.

Анатоль Перепада давно привчив поціновувачів українського слова нетерпляче очікувати на черговий його переклад, оскільки хист, талант і снага цього майстра шораз обіцяють щось непересічне. Проте, здається, українська версія Монтеневих “Проб” перевершила всі сподівання.

Вельми прикро, що цей твір з’явився в українському перекладі лише сьогодні, через 426 років після першого видання. Цей факт промовисто засвідчує стан нашої мови, відтак і гуманітарної культури, адже Монтень не лише класик літератури, він ще й видатний філософ, що протягом усього XVII ст. був чи то кумиром (згадаймо принагідно Френсиса Бекона і Шарона), чи то невидимим протагоністом (Декарта, Гобса, Спінози, Лока та інших) найвидатніших мислителів. Монтенів скептицизм – вирок культурі, вираз зневіри, розчарування, розпачу і втечі у внутрішню еміграцію, а водночас – заклик до гідності, порядності, інтелектуальної чесності з самим собою. Критикуючи і спростовуючи цього автора, його великі критики були незримо пронизані духом його філософування, і навіть якщо Монтень когось відверто дратував, як-от Мальбранша, це роздратування знаходило вираз у критиці, побудованій на Монтеневому ж патосі заглиблення у себе, експерименту над собою – єдиним джерелом вірогідності.

Але до сьогодні наша гуманітарна думка не засвоїла автентичного пласту Монтеневої філософської термінології (байдуже, що йдеться про саме становлення новочасного філософування), не створила ресурсів, які змогли б повною мірою відобразити це непересічне культурне явище, і лише нині здійснює тут свою першу “пробу”. Якою ж вона виявилась, чи, ліпше сказати, виявляється? Почати з того, що Анатоль Перепада запропонував оригінальну і вельми вдалу, як на мій погляд, назву

славного твору – “Проби”. Адже у нас досі так і не усталився загальновизнаний варіант її перекладу, тому одні кажуть “Есеї”, інші “Досліди”, ще інші – “Досвіди”. Типовий для нас (і не зовсім здоровий) плюралізм. Є сподівання, що ми, нарешті, отримали прийнятний і природно український переклад (що дуже важливо – адже зі слова *Essais* починались назви відомих творів Декарта, Лока, Берклі, інш.) назви відомого твору.

Отож, “Проби” Монтеня, видані “Духом і Літерою”. Передовсім маємо не просто дуже добрий (у літературному сенсі) переклад, хоча він і справді такий, адже книжку можна читати з будь-якого місця – подекуди мелодика тексту просто зачаровує. Певна річ, текст оригіналу не випадково є однією з вершин світового красного письменства, проте потрібно багато зусиль і таланту, щоб його іншомовний переклад відповідав такому високому статусу. Але тут хотілося б сказати про інше. Як на мене, найвидатнішим досягненням перекладача є майстерна, стилістично бездоганна архаїзація мови, що за наших умов пов’язане з чималими ускладненнями. Адже літературна українська є, так би мовити, супер-модерною мовою; з різних причин, про які тут недоречно говорити, в нас не часто зустрінеш перекладацькі праці, що намагаються стилізувати тексти, надати їм виразних рис минувшини. У разі “Проб” це вельми доречний розв’язок, адже мова Монтеня є багато у чому архаїчною щодо сучасної французької (це зазначає й перекладач у передмові), тому український текст принаймні не програє від дещо екзотичного оздоблення.

Слід сказати, що зазначена архаїзація є досить специфічною: текст назагал цілком сучасний, однак його інкрустовано величезною кількістю староукраїнських слів, діалектизмів тощо, причому такий синтез у жодному разі не виглядає як еклектика. Мабуть, саме у цьому й полягає талант перекладача – надати органічного, гармонійного вигляду поєднанням слів, частина з яких цілком звичні, а зміст іншої – незвідка є загадкою для сучасного читача. Вдала проба з неймовірного поєднання давнього і новітнього лексиконів, на мій погляд, становить одну з головних засад нездоланної чарівливості цього тексту.

Оскільки неможливо покласти межу досконалості, очевидно, є низка побажань, які можна було б висловити на адресу розгляданого видання.

По-перше, варто було б подбати про словничок староукраїнських слів наприкінці книги, адже деякі з них не викликають майже жодних асоціацій в тих, хто не знає їхнього змісту напевне; це можна було б зробити в останньому томі, зібравши такі слова з усього твору.

По-друге, латинські цитати в тексті подано одразу в українському перекладі, хоча в Монтеня вони здебільшого латинські, відтак світова практика видання “Проб” передбачає наведення цих цитат латиною з подальшим перекладом у примітках.

По-третє, примітки стосуються лише імен та історичних подій, не здійснено жодної спроби подати філософський коментар, що було б не зайвим у випадку з визначним філософським текстом.

Нарешті, по-четверте, видання не містить ані покажчика імен, ані, тим паче, двомовного предметного покажчика; наявність покажчиків, на мою думку, більше личила б презентації класичного тексту. Однак істотні прогалини в сучасній українській філософській термінології зумовили ще одну ваду. Анатоль Перепада змушений був на власний розсуд перекладати такі терміни як *raison* та *esprit*, мабуть, найбільш навантажені філософським змістом. Тлумачити їх у французьких текстах належить, виходячи з латинських відповідників, проте перекладачеві не було звідки дізнатися про можливі варіанти їхнього перекладу саме як філософських термінів, оскільки вітчизняних словників давньої філософської термінології не існує в природі. Однак є сподівання, що грандіозна праця над перекладом французького “Словника європейських філософій”, започаткована в тому ж таки видавництві “Дух і Літера”, значно полегшить долю перекладачів у майбутньому.

Насамкінець хотілося б сподіватися, що вдалий переклад “Проб” надихне оптимізмом тих, хто висловлює скепсис з приводу можливостей і рівня українського інтелектуального книговидання. Адже чудовий переклад Перепаді знайшов гідне поліграфічне втілення, і не бачу причин, щоб ця книга не стала гідним зразком для наслідування усіма, хто перекладає і видає класичну літературу.